

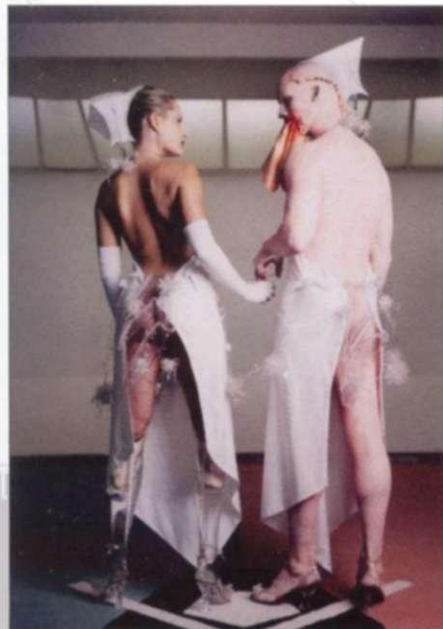

[Ольга ПЕТРОВА]

Проект «Трансформация» в Музеі сучасного містечтва Токіо

І з трьох діб перебування у столиці Японії на запрошення прочитати лекцію з проблем українського бароко та мистецтва Іоанна Пінзеля лише п'ять годин пощастило виділити на екскурсію містом. Решта часу за попередньо складеним планом відвідування, який в Японії щовилинно виконується, були присвячені професійним та діловим контактам, у тому числі - презентації виставки власного живопису. Завдячуючи японському подружжю, яке люб'язно запропонувало авто для екскурсії, мені все-таки пощастило скласти хоч якесь враження про Токіо. Саме в ті дні родина Сірай планувала поїздку до Італії, і моя лекція щодо особливостей стилю бароко стала їм у нагоді. Типовим для японців «гірі» (подяка за інформацію) була пропозиція щодо оглядової екскурсії. Таким чином доля подарувала мені можливість відчутти ауру

11-мільйонного агломерату на ім'я Токіо, на шаленій швидкості пронестися відомими з фільмів та туристичних листівок автобанами, побувати в піднебессі, на даху дива архітектурної та технологічної думки - найновітнішого телевізійного центру. Пощастило також оглянути (хоча й поспіхом) експозицію полотен Ренуара на 24 поверсі розкішного торговельного центру. Екскурсоводи: напрочуд уважні до культурних потреб гостя, примудрилися ще й провезти мене вулицею Гінза, де працює 360 художніх галерей (саме тут, у ресторані Фабі було експоновано мій живопис). Найдорогоціннішим враженням лишилося знайомство із архітектурним образом

Метью Барні. «CREMASTER 3: Mahabyn»

Музею сучасного мистецтва (МСМТ) та з експозицією «Трансформація».

Музей, побудований за проектом відомого японського архітектора Такахіко Янагісава (1935 р. нар.), було відкрито 1995 року. 10 залів постійної експозиції мають площу 3000 кв. метрів; для тимчасових, змінних експозицій, перформансів, відеопроєктів, інших варіантів мистецьких акцій надано 4000 кв. метрів. Музей є також популярним осередком завдяки масштабним концертним програмам із запрошенням світових зірок як класичної, так і модерністської музики. Музичне виховання японців є фундаментальним, тому й потреба у музичних враженнях глибока.

Головним куратором МСМТ, його мозком, натхненником-ідеологом є надзвичайно освічена людина професор Йоко Хасегава (Yoko Hasegawa). Її творчий шлях вражає-переконливий: Хасегава-сенсей має як мистецтвознавчу, так і юридичну освіту. Вона стажувалася та працювала у провідних музеях Америки, зокрема, у Нью-Йорку. У 2005 - 2006 рр. посіла місце арт-директора «Музею сучасного мистецтва XXI століття» у Каназаві. 2006 року - обрана професором в інституті Антропології (Tama Art) в університеті Токіо.

З 2001-го р. по 2010 р. пані Йоко - арт-директор міжнародних фестивалів (Істанбул, Венеція, Сан-Пауло).

Ця деталізована довідка щодо найвищого щабля фахових можливостей арт-куратора не є зайвою з огляду на українську практику. Широта світогляду куратора, масштаб знань, їх всебічність та варіативність визначають якість запрошених до експозиції проєктів. Експозиція «Трансформація» є тому підтвердженням.

Стислість часу, відпущеного мені для знайомства із музеєм, змусила обирати між постійною експозицією чи більш заглибленим знайомством із проєктом «Трансформація». Я зупинилась на останньому.

Пройшовши довжелезною терасою, з якої відкривається вид на штучне озеро, а з іншого боку - простір бібліотечного залу та книгарні, потрапляємо до першої експозиційної зали.

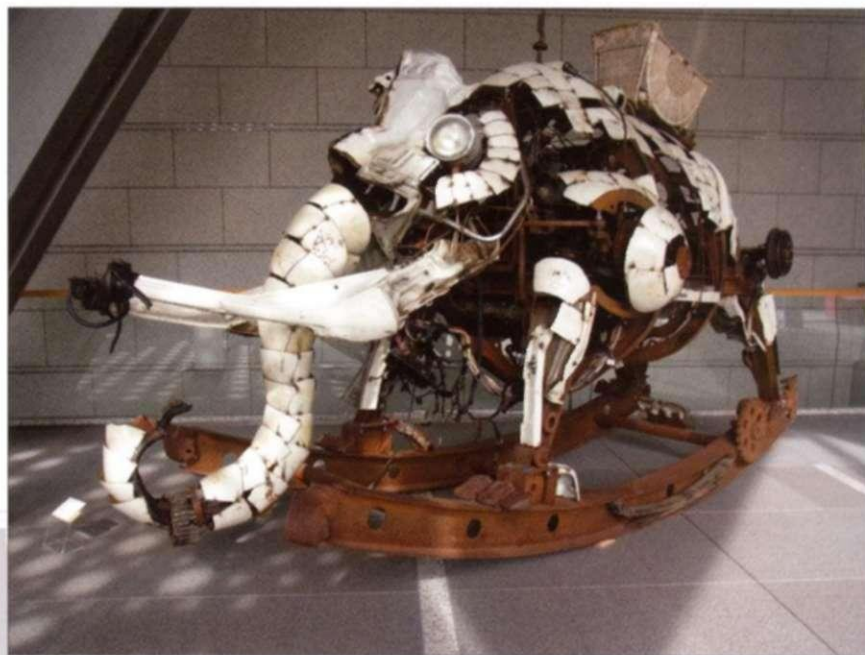
У затемненому приміщенні синьо-зеленим квадратом світиться екран. У холодних хвилях океану борсається дівчина, даремно намагаючись перебороти міць дев'ятого валу. З кожним наступним кадром все безнадійнішими виглядають зусилля дівчини, яку вже накрило хвилею. Аж раптом у неї з'являються зябра - й вона пливе під водою вільною рибиною: з її обличчя зникає мертвотна маска та вираз відчаю. Глядач розраджений посмішкою дівчини-амфібії. Так авторка Патриція Піччініні (Канада) заявляє головну тему «Трансформації» - пробудження додаткових сил людини та її «паралельного інтелекту» (підсвідомого, за Фрейдом).

У коментарі-супроводі експозиції Хасегава-сенсей, розмірковуючи над зараціоналізованою цивілізацією XXI століття, звертається до Хорхе Луїса Борхеса: «...Боги поверталися з вікового вигнання. Піднявшись над натовпом, відкинувши голови і розправивши плечі, вони звисока приймали наше покоління».

Надалі куратором постульовано основний тематичний вектор виставки «Трансформація» як унаочнення людини, яка проходить шляхом перетворення на щось надлюдське і навіть - нелюдське, «фундаментальною основою подібних трансформацій є зміни у фізичному тілі людини та в її поведінці». Далі автор проєкту зауважує: «Починаючи за 1990-х років розвинулися технології, які значно розширили межі нашого сприйняття. Шляхом маніпулювання людським геномом, можливістю змін ДНК, трансплантації органів та косметичної хірургії відбулася радикальна зміна уявлень про людське тіло. Його сприймаємо як сукупність змінних частин». Хасегава-сенсей підкреслює цілком слушну думку щодо штучно витвореної еволюції, яка заступила природну людську еволюцію.

Учасниками проєкту-експозиції стали вісімнадцять художників із п'ятнадцяти різних східних та західноєвропейських країн (Азія, Південна Америка, Австралія, Італія, США, Росія тощо). Автори проєкту мають різні підходи до художнього втілення ідеї трансформації людини залежно від етнохудожнього, релігійного

► Об'єкт в інтер'єрі музею

▲ Спутніко, «Sushiborg Yukari»

та цивілізаційного досвіду країни походження митця. Роботи художників, які належать до покоління цифрових технологій, є принципово відмінним від проектів авторів, які сформувалися у традиційних суспільствах (Індія, Таїланд, Корея).

Експозиція дає взірці від унаочнення «помноженої ідентичності» до перемодельовання фізичного тіла чи альтернативних способів його еволюції та реконструкції символічних кодів. Згідно з переконанням, що всі живі істоти наділені душею, художники зі східних країн, де ідея реінкарнації безсмертної душі є органічною, інакше вирішують образ твору, ніж їхні західні колеги.

Тема «помноженої ідентичності» є наскрізною в проєкті лондонської авторки Бхарті Кхер (походить з Індії). У експонованих нею роботах використано традиційне «бінді» - цяточку, яка малюється між бровами заміжньої індійської жінки. «Бінді» за Кхер, це ще й «третє око» і метафоричний знак сперматозоїда у композиції «Шкіра говорить не своєю мовою» (2006 р.). Тут тулуб сірого слона повністю покрито бінді-цяточками. Скульптури Кхер у «Трансформації» репрезентують жінок-гібридів. Образи втілено як переосмислене тіло жінки. Антропоморфну жінку, що має одну ногу коня, а другу - струнку, на височезному

підборі, обвішано пакунками, придбаними у численних крамницях. Сумарно вони справляють враження крил. Ця жінка-шопоголік уподібнюється тисячоручому божеству Каннон. Синтез образу шопоголіка, напівзвіря та жіночого божества зливаються у неподільному антропоморфному гібриді. Бхарті Кхер без упину грає із сміливими трансформаціями та поєднаннями, здавалося б, непокєднуваного (пилососи-змії, жінки з головами тигрів, дитина із головою мавпи, чоловіки із жіночими персами, чорношкіра напівлюдина-напівкінь). Іронізуючи, авторка позбавляє знаки та образи усталеного сенсу - перекодовує їх. Образи людини, природи та міфології на рівних співіснують у свідомості Кхер та в її скульптурних фантазіях.

Глядачу запропоновано відчувати хисткий кордон між людським та нелюдським, межу, яка інколи виглядає досить умовною. Куратор проєкту як обізнаний антрополог у тексті каталогу говорить про переозначення сутності людини в усвідомленні того, що людська істота є полем діалогу та співіснування звіриного та людського (соціалізованого). Тому головною в проєкті є тема ірраціонального-неусвідомленого (за Хасегавою - «симетрична антропологія»). Людино-тварини Бхарті Кхер,

«...Боги поверталися з вікового вигнання. Піднявшись над натовпом, відкинувши голови і розправивши плечі, воїни звисока приймали наше покоління».

Хорхе Луїс Борхес

FINE ART

◀ Шахзія Сікандер. «Немезіда»

[музеї світу]

відеотрансформації (фільм «Тропічна хвороба») Апічатпонга Вірасетакула (Таїланд), людино-птахи та олюднені олені Маркуса Коатеса (Лондон), створіння, які набувають людської подоби (відеофільм Габрієли Фрідріксдоттір, Ісландія) - всі інтригуючі: збуджуючи фантазію, частини експозиції стверджують ідею гетерогенних трансформацій та множинних ідентичностей. Це вихід за раціональні схеми урбаністично-технологічного світу в шари пракультурного пізнання-інтуїції. Побачене в експозиції проектується не лише на компенсаторну концепцію витіснення заборонених тем (за З. Фрейдом), а й до Юнгових ідей щодо «колективного неусвідомленого». Автори змістовного каталогу, де, крім представлення (резюме) художників, вміщено низку мистецтвознавчих, антропологічних та філософських текстів, ставили за мету «змінити трансформації гіпертехнологічної дійсності, щоб відродити захоплення людським життям»... «У такій ситуації наші митці намагаються створити отвори та форми, через які можна втекти від цього технологізованого світу... У цій виставці запропоновано можливість трансформації «симетричної свідомості» як однієї з можливостей звільнення... Той,

► Снуйніко. «Crowbot Jenny»

◀ Габрієла Фрідріксдоттір. «Тетралогія»

▼ Бхарті Кхер. «Сестра Аріона»

хто входить в простір експозиції, бачить, як аналізується людина, і навпаки - олюднюється тварина, як тільки починає працювати «симетрична логіка» (Шинічі Наказава).

Справді, прогулянка експозиційними залами сповнена несподіванок, випадковостей та стрибків свідомості у інший вимір. В експозиції є шарм вигадливості, магії, почасти містики, традиції, перетлумаченої інноваційним мисленням художників.

94

Мабуть, найефективнішою частиною експозиції є проект Метью Барні (Нью-Йорк, США), де перемодельовання фізичного тіла та духовного змісту особистості виступає як сучасний еквівалент алхімії. В основу проекту покладено поняття «хьюбрис» (грецьке) - як еквівалент могутності, сили, надлюдських можливостей (щось на взірєць Ніцшеанської надлюдини). Головний персонаж експозиції під назвою «М'яз, який підтримує яєчко 3» через власний хьюбрис прагне докорінної трансформації. Він проситься до лав вільних масонів і тому мусить пройти важкі випробування та обряд ініціації. На стінах великої експозиційної зали представлено масштабні фотознімки - зафіксовано поетапно торттури, яким піддається персонаж, що має за мету возвеличити власну сутність до рівня масонської ложі. В центрі залу на колосальному екрані тортурні випробування унаочнено в дії-просторі. І ось

кульмінація - з рота героя оповідки виходить скривавлений фартух масона, що є ознакою визнання його як члена ложі та повної трансформації - перемодельовання персонажа. Безкінечні метаморфози тіла, «алхімія» Метью Барні є фантастично вигадливою. Вони балансують на межі відразливого та естетичного, гіпнотизують, зачаровують театралізованою грою інтелектуально-образотворчого карнавалу. Але в цьому гострому проекті зовсім не акцентовано категорію потворного, яка для будь-якої японської експозиції є абсолютно неприйнятною.

Художник із Лондона Маркус Коатес, як і його колега Франческо Клементе з Гонконгу, в подвійних людиноподібних створіннях (людина-птиця чи олень, кролик із людським обличчям, автопортрет Клементе із тілом мухи тощо) звертаються до традиції, метаморфоз, відомих у кожній культурі народних казок, легенд, та аж до страхітливого Замзи - персонажа Франца Кафки. Ці образи провокують глядача зануритись у часи, коли імітування тварин у релігійних церемоніях дозволяло людині уникнути відчуття власного тіла. Це імітування було для первісної людини, як і сьогодні для митця-постмодерніста, способом втечі від часових і просторових умов та зміною у способі взаємодії зі світом. Японський письменник-романіст Кеїхіро Хірано, коментуючи проект «Трансформація», зауважує: «Якщо б

Франческо Клементе.
«Заяць – автопортрет»

[музеї світу]

постать

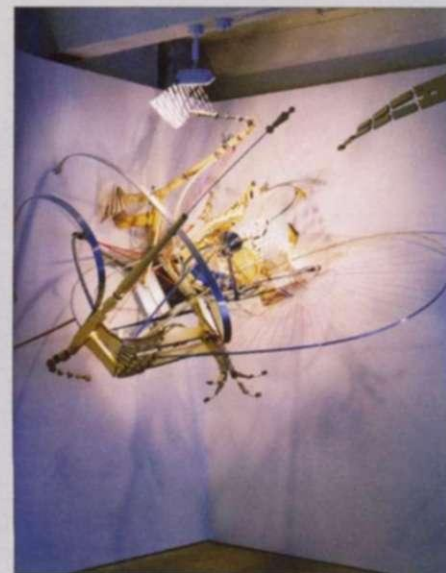
люди мріяли про повернення до умов, подібних до райських, їм треба було б повернутися до форми, яку мають тварини... Якщо мріяли про друге чи третє пришествя сакрального та міфічного простору, вони мали б наслідувати зовнішність богів... Мистецтво - це гарний вентиляційний отвір між людським життям та тим, що лежить за ним. Кожна надія цього уявного нового тіла (йдеться про більшість проектів) описує простір і запрошує світ увійти до нього».

Навіть художники, виховані у раціоналістичній системі логічних понять, - Ян Фабр (Голландія), Яна Стербек (Чехія), Метью Барні (США) та інші достатньо органічно увійшли в тему перетворення людського на анімалістичне. Бо і в західному фольклорі яскравим прикладом анімалізації людини є образ «перевертня» (образ ведмедя-принца, царівни-жаби тощо). Природу безперервності й плинності несвідомого (за Хасегавою - «симетричного інтелекту») знаходимо у давньому тотемізмі кожного народу. Інтелект сучасного Західного художника не виключає інший рівень розуму - підсвідоме людини-митця тут працює без обмежень.

Щодо художників зі Сходу чи з Америки, то в проектах Патриції Піччініні (Канада), Шахзії Сікандер (Пакистан),

Апічатпонга Вірасетакула (Таїланд), Тунги (Ріо-де-Жанейро), Лії Бул (Корея), де стійкою є віра в реінкарнацію, тема тотожності (побратимства) людини і тварини вирішується без драматизації та ламання жорстких бар'єрів у свідомості. Для митців Сходу так само, як і для ісландської художниці Габрієли Фрідріксдоттір, подвійна логіка є нормою. Люди легко перетворюються на тварин, а тварини проникають у світ людей, тому що для художників із усталеним фольклорно-релігійним корінням міфологія лишається типовим наративом, створеним «симетричним інтелектом». Цей варіант інтелекту - «неусвідомлене» постійно працює в глибинах розуму митця. В разі одержаного запрошення до участі у виставці, концепцію якої так ретельно підготовлено куратором - Йоко Хасегава, співкуратором Шиніші Наказава та їх колегами - теоретиками культури, одвічна тема міфів та казок народів світу - як ідея перевтілення, набуває талановитого, екстравагантного, суперяскравого видовища.

Окрема подяка аспірантам НаУК МА (кафедра культурології) К. Буркуш, Є. Козловській, Л. Лозовій за переклад наукового апарату каталогу Transformation.

95

▲ Сара Сзе. «Подібнена скульптура»

▲ Бхарті Кхер. «Вояк із плащем і щитом»

Ілюстрації: Transformation (каталог виставки у Музеї сучасного мистецтва Tokyo)